

Oponentský posudek

na doktorskou dizertační práci Mgr. Šárky Klarové zpracovanou na téma

„Problematika hodnocení písemného a ústního vyjadřování

v cizojazyčné výuce (se zaměřením na výuku ruštiny na středních školách ČR),
Praha 2009, 175 stran, 144 bibliografických titulů, 22 učebnicových zdrojů + internetové
adresy, ruské a anglické resumé, přílohy
Školitel: PhDr. Jana Folprechtová, CSc.

Autorka si ke zpracování zvolila závažné téma, které lze v každé metodické koncepci považovat za jedno z nejaktuálnějších. Současně je to i téma značně obtížné, protože hodnotit produktivní komunikativní dovednosti, tj. písemné a ústní vyjadřování, vyžaduje značnou profesionální erudovanost s oporou na možnost používat exaktní, objektivní měřicí nástroje.

I přes značné množství teoretických pramenů, které k tématu existují, a nemalý počet dílčích či komplexnějších výzkumů (viz např. FF UK Praha, 60. léta min. století, PdF UK Praha, 80. léta aj.), stále zůstávají problémy, k nimž je nezbytné se vyjádřit. Doktorandka spatřuje svůj přínos, upřesněný v cílech disertace (str. 3), především v řešení následujících z nich:

- ve zjištění způsobů rozvoje zmíněných dovedností v učebnicích ruštiny a angličtiny pro výuku v českých středních školách,
- v odhalení nejčastějších chyb a jejich příčin v ústních a písemných projevech žáků,
- v ověření úrovně dovednosti samostatného ústního a písemného vyjadřování při vyučování ruštiny a angličtiny na vybraných českých školách.

Je evidentní, že splnění všech cílů mohlo poskytnout ucelený obraz hodnocení produktivních dovedností v cizojazyčné výuce a procesu jejich osvojování. Nedůsledná cílová orientace na jeden nebo dva jazyky zcela nekoresponduje s názvem práce a může vyvolat jisté pochybnosti, zda si autorka přesně uvědomovala, nač se chce koncentrovat a čeho chce dosáhnout. Deklarovaný výstup do praxe, zaměřený pouze na vytvoření souhrnného přehledu nejfrekventovanějších chyb žáků, pak představuje pouze dílčí a velmi zúžený pohled.

Disertační práci lze rozdělit v podstatě na dvě části – teoretickou a empirickou. Ta vychází z průzkumné sondy situované do vyšších ročníků gymnázií z Prahy a nejbližšího okolí, je zapojena i jedna VOŠ. Zaměření výběru na určitý nevelký region a na určitý typ střední školy spatřujeme jako určité omezení pro vyslovení obecněji platných závěrů. I pro statistické hodnocení nelze tento výběr považovat za zcela vyhovující.

Obsahově je práce rozdělena do tří nestejně rozsáhlých, vzájemně na sebe navazujících kapitol.

I.kapitola (6 – 69) je věnována teoretickým východiskům hodnocení ústního a písemného projevu při vyučování cizím jazykům. Od psycholingvistické charakteristiky ústního a písemného vyjadřování v cizím jazyce přechází autorka k problematice chyby při nácviu produktivních dovedností, logicky zahrnuje i problematiku autoregulačních dovedností při výuce jazyků. Kapitulu uzavírá obsáhlejší pojednání o hodnocení ústního a písemného projevu při vyučování jazyků. Celkově lze tuto kapitolu hodnotit jako kompilačně slušný teoretický základ jednak pro vhlad do dané problematiky a jednak i jako dobrý předpoklad pro následný výzkum v praxi. Nicméně závažnost kapitoly pro celé další zpracování problematiky by si, podle našeho názoru, žádalo oporu o zhodnocení výsledků, kterých bylo v této oblasti dosaženo, a to nejen v domácích podmínkách. Autorka jistě ví, že

např. problematika chyby byla hlavním předmětem celé řady výzkumů (Praha, Olomouc i jinde) a výsledky těchto zkoumání byly obsáhle prezentovány ve sbornících. Teoretický základ kapitoly by bylo vhodné opřít o renomované psychologické a psycholingvistické knižní teoretické zdroje i jejich přesnou citaci (Beljajev, Gal'perin, Leont'jev, Norman, Průcha, Nebeská aj). Pokud autorka v celé práci srovnává osvojování dvou typologicky odlišných jazyků a vychází z psycholingvistického přístupu k nim, považovala bych za důležité uvést i srovnání teoretických psycholingvistických zdrojů, z nichž oba jazyky vycházejí. Opora zejm. o časopisecké články se jeví jako nedostatečná a může vzbuzovat dojem povrchnosti, popisnosti a uspěchanosti.

Některé závažné otázky zůstaly v I. kapitole pouze „nahozeny“, např. teorie znaku ve vztahu k mluvené a psané formě jazyka (15). Komentář by si jistě zasloužila i zvolená schémata, jak anglické schéma na s.15 (osvojování psaní), tak i ruské na s.16 (struktura produktivních řečových dovedností). Kompenzační vyjadřování by bylo jistě vhodnější zařadit přímo ke komunikaci, ne jako podkapitolu práce s chybou při vyučovacím procesu. (s.30), ale respektuji rozhodnutí autorky.

Ve II. kapitole (70 – 90) se Š. Klarová zaměřuje na hodnocení produktivních řečových dovedností v mezinárodních jazykových zkouškách. Srovnává koncepce a kritéria hodnocení dvou mezinárodních jazykových zkoušek, porovnává zjištěné s modelem státní maturitní zkoušky z cizího jazyka (který se pozvolna dostává do středních škol a neustále vyvolává živou diskusi). Vzhledem k tomu, že je tato kapitola v plném rozsahu zpracována na základě dokumentů a v podstatě neobsahuje hlubší vlastní pohled na celý problém, zůstává mimo mé hodnocení.

Za nejprínosnější považuji III. kapitolu (91 – 170, empirická část) o průzkumu ověření dovedností ústního a písemného projevu v ruštině, a to především podkapitolu, v níž se autorka zabývá analýzou učebnic cizího jazyka z hlediska rozvíjení produktivních dovedností. Podkapitoly o testování písemných a ústních projevů v ruštině pomocí počítačového programu Restan jsou vlastně aplikací již hotové metodologie na vlastní práci, stejně jakož i použití analytických kritérií, vytvořených pro tyto účely CERMATEm. Tady bych viděla prostor pro detailnější analýzu příčin chyb nezpůsobených interferencí, stejně jakož i stanovení stupně závislosti působení interference na délce osvojování CJ1 a CJ2, které autorka, jak si sama v závěru práce uvědomila, nedořešila. Absentuje i deklarovaný souhrn přehledu nejfrekventovanějších chyb žáků., prezentovaný v práci je velmi stručný. Předpokládala jsem alespoň náznak srovnání s již existujícím přehledem (M. Zatovkaňuk, Praha 1979), protože jak rozsahem, tak i profesionalitou zpracování nebyl tento výzkum dosud překonán, vztahoval se však k jiné metodické koncepci. V této souvislosti dávám ke zvážení, zda nebylo vhodnější zaměřit podstatnou část práce na analýzu problémů jednoho jazyka, důsledně zpracovat její přínos pro teorii a praxi (a to zejména nyní, kdy ve vyučování ruštině jako cizímu jazyku dochází k obrodě), zaměřit se i na precizaci metodologie, která by mohla napomoci konečnému ověřování hypotéz. Samotná formulace hypotéz je neodborná a pro disertační práci, kde se předpokládá statistické vyhodnocování dat, nevhodná. Je zřejmé, že autorka se snažila zpracovat své výzkumné šetření poctivě, graficky názorně, nedá se však říci, že doprovodná interpretace zcela uspokojuje. Přes veškerá pozitiva poslední kapitoly v ní, např., postrádám analyzovaný dotazník pro učitele. Jsou sice k dispozici sebrané údaje i jejich interpretace, nicméně možnost posoudit otázky, na které učitelé reagovali, chybí. V kontextu autorčina výzkumu chápu dotazník jako důležitý diagnostický nástroj, proto měl být zařazen.

Závěr: V současné změněné edukační realitě, kdy se ruština jako cizí jazyk pozvolna stává jedním z uznávaných cizích jazyků a tím i předmětem studia na základě uvědomělé volby, jsou výsledky každého výzkumu, které mohou být okamžitě aplikovány v praxi a přispět tak ke zvýšení kvality vzdělávací činnosti, očekávány s velkým zájmem. Z tohoto pohledu hodnotím práci Mgr. Klárové kladně. Ke kladům bezesporu patří i snaha o přehledné, graficky názorné zpracování, jakož i prezentace výsledků vycházejících z vlastní výzkumné činnosti na školách. Nelze zpochybnit, že analýza dvou cizích jazyků (navíc typologicky odlišných), které se v naší škole osvojují za zcela odlišných podmínek, může přinést vedle pozitiv i negativa. Toho si byla autorka částečně vědoma. Snad právě v širší záběru lze spatřovat příčinu nedopracované metodologie řešení, zejm. u formulace hypotéz a nedořešeného ověření jejich platnosti. Autorka práce si měla být důsledněji vědoma cílů, kterých chce dosáhnout a podle toho volit i zaměření své badatelské činnosti, aby o zkoumaném předmětu (tj. v našem případě ruštině jako cizím jazyce blízké příbuzném žákově mateřštině), poskytla hlubší, teoreticky zasvěcenější obraz. Neustálé srovnávání ruštiny a angličtiny působí místy rušivě a často není poskytnuta úplná informace k základnímu jazyku práce (absentují ruské příklady např. v podkapitole o kompenzaci aj.). U disertace je předpokládán i pečlivější přístup k sekundární literatuře a jejímu citování. Některé pasáže jsou v disertaci přejaty z odborných publikací bez patřičného označení citovaného úseku (srov. např., dělení testů – autor: Zora Frolíková, ale citované schéma: A. Davies, 1968,7 – v práci opsáno bez uvedení autora, citace neoznačena, připsáno Frolíkové).

I přes výhrady, které k práci mám a ty zásadní jsou v posudku uvedeny, přináší disertační práce řadu poznatků zejména k analýze učebnic a následné práce s nimi. Demonstruje i schopnost autorky zpracovávat samostatně průzkumnou sondu a vyvozovat z ní závěry pro praxi. Proto jsem došla k názoru, že mohu předloženou práci

doporučit k obhajobě jako podklad pro získání titulu PhD.

V Olomouci dne 19. května 2009

doc.dr. ~~Eva~~ Výsloužilová, CSc.
Katedra slavistiky FF UP Olomouc
oponent